

Međunarodna krivičnopravna saradnja i tehnička sredstva kao način realizacije pojedinih oblika međunarodne krivičnopravne saradnje

Rezime

Predmet analize su instrumenti uzajamne pravne pomoći u Evropskoj uniji, a posebno evropski nalog za sprovođenje istrage, koji omogućava prikupljanje dokaza u predmetima sa prekograničnim elementom. Uzajamna pravna pomoć u Evropskoj uniji nastaje kao potreba da se zaštiti prostor slobode, bezbednosti i pravde, uspostavi mehanizam efikasnije prekogranične saradnje u krivičnim stvarima i omogući neposredan kontakt između pravosudnih organa država članica. Koncept uzajamnog priznanja na kojem počiva i evropski nalog za sprovođenje istrage zasnovan je na pretpostavci da je zaštita individualnih prava u svim državama članicama istog nivoa.

U radu se razmatra uticaj tehničkih sredstava na realizaciju evropskog naloga za sprovođenje istrage sa aspekta prava na pravično suđenje i prava na odbranu. Evropski nalog za sprovođenje istrage omogućava prikupljanje i slobodno kretanje dokaza između država članica Evropske unije, ali je propuštena prilika da se uspostave minimalni zajednički standardi pravičnosti ovog postupka. U radu su predstavljeni problemi nastali unošenjem naloga u nacionalno zakonodavstvo država članica i stvaranje različitih praksi, što je negativno uticalo na pravo na odbranu. Među brojnim pitanjima koja su razmatrana u radu, ključno se odnosi na saslušanje osumnjičenog i okrivljenog putem videokonferencije i delotvorno ostvarenje prava na odbranu. Rad predstavlja kritički osvrt na posebna pitanja uređena evropskim nalogom za sprovođenje istrage, uključujući postojeće pravne praznine.

1 Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, naučni saradnik, m.m.boskovic@roldevelopmentlab.com

Ključne reči: međunarodna saradnja, uzajamno priznanje, Evropska unija, evropski nalog za sprovođenje istrage, pravo na pravično suđenje, pravo na odbranu.

1. Uvod

Međunarodna krivičnopravna saradnja jasno ukazuje na nužnost saradnje i nemogućnost izolacije države i njenog pravnog sistema (Bejatović, 2012, 33). U Evropi tradicionalna međunarodna saradnja u krivičnim stvarima uređena je Evropskom konvencijom o međusobnom pružanju pravne pomoći u krivičnim stvarima,² koja je usvojena u okviru Saveta Evrope 1959. godine. Konvencija predstavlja osnovni okvir za saradnju i propisuje da postupanje po zahtevima za međunarodnu pravnu pomoć mora biti u skladu sa pravom zamoljene države. Iako je Konvencija dopunjena protokolima iz 1978. i 2001.³ godine u cilju unapređenja saradnje i proširenja oblasti na koje se pomoć može primeniti i dalje je saradnja zasnovana na načelu nacionalnog suvereniteta.

U cilju povećanja efikasnosti međunarodne saradnje u krivičnim stvarima, u okviru Evropskih zajednica, a kasnije i Evropske unije usvojeni su pravni instrumenti kojima je unapređena međunarodna pravna saradnja između država članica (Satzger, 2019, 46). Značajan korak predstavlja Šengenski sporazum⁴ iz 1985. godine, a zatim i Evropska konvencija o uzajamnoj pomoći u krivičnim stvarima među državama članicama EU iz 2000. godine.⁵ Međutim do stupanja na snagu Ugovora iz Matrihta iz 1993. godine, saradnja u krivičnim stvarima nije bila predmet uređenja osnivačkih ugovora EU (Willems, 2021, 33).

Uvođenje koncepta slobode, bezbednosti i pravde Ugovorom iz Amsterdama 1997. godine,⁶ koji je zasnovan na slobodi kretanja i ukidanju unutrašnjih granica, uticalo je na povećanje prekograničnog kriminala, što je podstaklo nastanak inicijativa u oblast krivičnog prava u okviru EU institucija.

Međunarodnu krivičnopravnu saradnju u Evropskoj uniji karakteriše uzajamno priznanje, koje se u kontekstu krivične saradnje prvi put spominje na Evropskom savetu u Kardifu 1998. godine (Mitsilegas, 2006a, 1278). Tom prilikom je Savet u Zaključcima predsedništva u tački 39. naglasio značaj efikasne pravosudne saradnje kao deo borbe protiv prekograničnog kriminala. Evropska komisija je u Saopštenju COM(2000)495 iz 2000. godine o uzajamnom priznanju konačnih odluka u krivičnim stvarima iznela svoje razumevanje ovog načela, koje je zasnovano na stavu „da iako druga država ne uređuje određeno pitanje na isti ili sličan način kao sopstvena država, rezultati su takvi da se njihove odluke prihvataju kao jednake odlu-

2 Zakon o potvrđivanju Evropske konvencije o međusobnom pružanju pravne pomoći u krivičnim stvarima sa dodatnim protokolom, Službeni list SRJ - Međunarodni ugovori, br. 10/2001.

3 Zakon o ratifikaciji Drugog dodatnog protokola uz Evropsku konvenciju o međusobnom pružanju pravne pomoći u krivičnim stvarima, Službeni list SCSG – Međunarodni ugovori, br. 2/2006.

4 Šengenski sporazum od 14. juna 1985. godine između vlada država Ekonomske unije Beneluksa, Federalne Republike Nemačke i Republike Francuske o postepenom ukidanju kontrola na međusobnim granicama i Konvencija o sprovođenju Šengenskog sporazuma iz 1985. godine, OJ L 239, 22.9.2000, p. 19–62.

5 OJ C 197, 12.7.2000, p. 1–2.

6 OJ C 340, 10.11.1997, p. 1–144. Član 2. stav 2. Ugovora: „Unija pruža svojim građanima prostor slobode, bezbednosti i pravde, bez unutrašnjih granica u kome je obezbeđeno slobodno kretanje lica, vezano za mere koje se preduzimaju u oblasti kontrole spoljnih granica, azila, imigracije, kao i prevencije kriminala i borbe protiv ovog fenomena“.

kama sopstvene države“.⁷ Koncept uzajamnog priznanja zasnovan je na uzajamnom poverenju i zajedničkom razumevanju da su pravila i zaštita individualnih prava u svim državama članicama EU istog nivoa (Klip, 2012, 362). Važno je naglasiti da je cilj uzajamnog priznanja otklanjanje mogućnosti političkog uticaja i izbegavanje ponovnog ispitivanja merituma predmeta (Klimek, 2017, 9).

Načelo uzajamnog priznanja je omogućilo donošenje značajnog broja posebnih instrumenta čiji cilj je unapređenje efikasnosti međunarodne krivičnopravne saradnje i uspostavljanje neposrednog kontakta između sudija i tužilaca država članica EU uz strogo poštovanje visokih standarda zaštite prava pojedinaca (Suominen, 2011, 51). Uzajamno priznanje ograničeno je na priznanje formalnih akata u posebnim oblastima. Takođe, obaveza priznanja određenog akta ne znači harmonizaciju materijalnog krivičnog prava (Fichera, 2011, 48), što je potvrdio i Sud pravde EU u predmetu *Advocaten voor de Wereld*. Uzajamno priznanje takođe ne zavisi od harmonizacije procesnih pravila. U određenom smislu uzajamno priznanje može se shvatiti kao harmonizovan sistem pravosudne saradnje u krivičnim stvarima.⁸

Prvi instrument koji je donet u okviru načela uzajamnog priznanja u krivičnim stvarima je Okvirna odluka od 13. juna 2002. godine o evropskom nalogu za hapšenje i postupku predaje.⁹ Tokom godina donet je značajan broj instrumenta u formi okvirnih odluka, a nakon donošenja Ugovora iz Lisabona 2007. godine i u formi uputstava.¹⁰ Ugovorom iz Lisabona otklonjene su sve nedoumice kada je u pitanju uzajamno priznanje u krivičnim stvarima, s obzirom da se u čl. 67 i 82 Ugovora izričito navodi uzajamno priznanje u ovoj oblasti. Tako je 2003. godine doneta okvirna odluka o nalogu o privremenom oduzimanju imovine,¹¹ 2005. godine okvirna odluka o uzajamnom priznanju novčanih kazni,¹² 2008. godine evropski nalog za izvođenje dokaza,¹³ a zatim i okvirna odluka o primeni načela uzajamnog priznanja na presude i probatione odluke o nadzoru nad probationim odlukama i alternativnim sankcijama,¹⁴ i primeni uzajamnog priznanja na presude kojima se izriču zatvorske kazne.¹⁵

Evropski nalog za izvođenje dokaza predstavljao je mehanizam jedinstvenog i efikasnog načina prikupljanja predmeta, dokumenata i podataka za potrebe krivičnog postupka (Vermeulen, De Bondt, Van Damme, 2010, 47). S obzirom da se odnosio samo na dokaze koji su već prikupljeni, ovaj instrument je imao ograničenu primenu u prekograničnoj saradnji. Na

7 Communication from the Commission to the Council and the European Parliament – Mutual Recognition of Final Decision in Criminal Matters, COM (2000)495 final.

8 Tačka 29, predmet C-303/05 *Advocaten voor de Wereld* (2007) ECR I-3633.

9 Council Framework Decision 2002/584/JHA of 13 June 2002 on European arrest warrant and the surrender procedures between Member States, OJ L 190.

10 Uputstva su opšti propisi kojima se vrši usklađivanje prava država članica i one obvezuju države da implementiraju uputstvo u nacionalno zakonodavstvo. Uputstvo po pravilu nema neposrednu primenu, ali pod određenim uslovima ima neposredno dejstvo jer se pojedinac može pozvati na njih pred domaćim sudovima ako su ispunjena određene pretpostavke. Za razliku od uputstava okvirne odluke uvedene su Ugovorom iz Amsterdama i korišćene su do donošenja Ugovora iz Lisabona kao forma pravnih akata za oblast krivičnopravne saradnje. Države članice su takođe u obavezi da implementiraju okvirne odluke u nacionalno zakonodavstvo, ali okvirne odluke nemaju neposredno dejstvo.

11 Okvirna odluka Saveta 2003/577/JHA od 22. jula 2003 o sprovođenju u Evropskoj uniji naloga o privremenom oduzimanju imovine ili dokaza, OJ No. L 196/45.

12 Okvirna odluka Saveta 2005/214/JHA o sprovođenju načela uzajamnog priznanja na finansijske kazne, OJ L 76/16.

13 Okvirna odluka Saveta 2008/978/JHA od 18. decembra 2008 o evropskom nalogu za izvođenje dokaza u svrhu prikupljanja predmeta, dokumenata i podataka za upotrebu u krivičnim postupcima OJ No. L 350/72.

14 Okvirna odluka Saveta 2008/947/JHA od 27. novembra 2008 o primeni načela uzajamnog priznanja na presude i probatione odluke sa ciljem nadzora nad probationim merama i alternativnim sankcijama, OJ L 337/102.

15 Okvirna odluka Saveta 2008/909/JHA od 27. novembra 2008 o primeni načela uzajamnog priznanja na presude u krivičnim stvarima kojim se izriču zatvorske kazne ili mere koje uključuju lišenje slobode u cilju njihovog izvršenja u Evropskoj uniji, OJ L 327/27.

sve dokaze koji se nalaze van domašaja primene evropskog naloga za izvođenje dokaza morala su da se primenjuju pravila međunarodne pravne pomoći. Imajući u vidu ograničenu primenu evropskog naloga za izvođenje dokaza Evropski savet je inicirao pripremu evropskog naloga za sprovođenje istrage, kao sveobuhvatnog sistema za prikupljanje dokaze u predmetima sa prekograničnim elementom.¹⁶

U članku se analiziraju odredbe Uputstva o evropskom nalogu za sprovođenje istrage,¹⁷ sa posebnim osvrtom na saslušanje osumnjičenih i okrivljenih putem videokonferencije i to u svetlu procesnih prava okrivljenog. Prava osumnjičenog i okrivljenog analiziraju se u skladu sa relevantnim odredbama Evropske konvencije o ljudskim pravima (član 6 stav 3) i Povelje o osnovnim pravima EU (član 47 i 48), kao i sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava i Suda pravde EU. Glavno pitanje koje se analizira u radu odnosi se na delotvorno poštovanje prava na odbranu okrivljenog u slučaju saslušanja putem videokonferencije, odnosno na koji način upotreba videokonferencije kao tehničkog sredstva za realizaciju međunarodne krivičnopravne saradnje utiče na prava okrivljenog.

Poštovanje i zaštita prava okrivljenih i optuženih lica u krivičnom postupku predstavlja jedan od izazova u okviru EU, jer bilo kakve nedoumice oko zaštite individualnih prava predstavljaju prepreku za uzajamno poverenje i samim tim za primenu instrumenta uzajamne pravne pomoći u krivičnim stvarima.

2. Evropski nalog za sprovođenje istrage

Slobodno kretanje dokaza je jedan od ciljeva u okviru oblasti slobode, bezbednosti i pravde i ključni element za efikasnu borbu protiv prekograničnog kriminala (Gless, 2006, 123). Pravni okvir za uspostavljanje slobodnog kretanja dokaza u okviru Evropske unije predstavlja evropski nalog za sprovođenje istrage, koji je usvojen u aprilu 2014. godine, a države članice EU bile su u obavezi da ovo uputstvo unesu u nacionalne propise do maja 2017. godine.

U Preambuli Uputstva kao cilj se navodi uzajamno priznanje odluka donetih za izvođenje dokaza¹⁸ i uspostavljanje jedinstvenog režima za prikupljanje dokaza.¹⁹ Efikasno rešavanje predmeta predstavlja ključni element ne samo efikasnosti krivičnog pravosuđa, već i kvaliteta. Pojednostavljenje procedura krivičnopravne saradnje u okviru Evropske unije olakšava neposrednu saradnju pravosuđa država članica EU, a procesni zahtevi se ograničavaju samo na one koji su nužno neophodni kako bi se smanjilo opterećenje za pravosudne vlasti i kako se ne bi obeshrabrili u saradnji. Pojednostavljenje procedura, takođe ima za posledicu smanjenje troškova postupka.

Uputstvo prihvata različitosti nacionalnih pravnih sistema u oblasti sprovođenja istrage i prikupljanja dokaza, jer su ova pitanja tesno povezana sa pravnom kulturom i istorijom svake države članice EU.

16 Para. 3.1.1 Evropski savet, Stokholmski program – otvorena i bezbedna Evropa koja služi i štiti građane, OJ No. C 115/01 of 04.05.2010.

17 Uputstvo 2014/41/EU, Evropskog parlamenta i Sveta od 3. aprila 2014. o evropskom nalogu za sprovođenje istrage u krivičnim stvarima, OJ L 130, p. 1-36.

18 Tačka 38 Uputstva 2014/41/EU o evropskom nalogu za sprovođenje istrage.

19 Tačka 24 Uputstva 2014/41/EU o evropskom nalogu za sprovođenje istrage.

Imajući u vidu da se evropskim nalogom za sprovođenje istrage mogu zahtevati različite istražne radnje koje možda ne postoje u svim državama članicama EU, postavlja se pitanje sprovođenja tih radnji. Određene istražne radnje mogu biti ograničene na neke kategorije lica ili krivičnih dela, koje se razlikuju između država članica, što može imati za posledicu da države neće odobriti izvršenje radnji zahtevanih evropskim nalogom, jer bi time narušili svoj pravni sistem (Mangiaracina, 2014, 118). Kao što države mogu da odluče da se određene istražne radnje preduzimaju u drugoj državi zbog efikasnijeg prikupljanja dokaza, tako i učinioci krivičnih dela mogu da se kriju u državama gde je najteže da se prikupe dokazi protiv njih (Vermeulen, 2011, 33).

Uputstvom su predviđeni kratki rokovi za postupanje po nalogu. Tako je rok za donošenje odluke o priznanju ili izvršenju naloga 30 dana. U pojedinim slučajevima rokovi mogu biti i kraći. Istražna radnja mora biti preduzeta u periodu od 90 dana od donošenja odluke o izvršenju. U određenim slučajevima, evropski nalog za sprovođenje istrage može se koristiti i za preduzimanje privremenih mera, kako bi se sprečilo uništenje, izmena, premeštanje ili sklapanje dokaza. U tim slučajevima odluka o izvršenju naloga se donosi u roku od 24 časa.

Kada su u pitanju procesna prava učesnika krivičnog postupka, činjenica da se dokazi prikupljaju u drugoj državi članici ne bi trebalo da utiče na zagarrantovana prava, posebno ne na pravo na pravično suđenje.

Evropski nalog za sprovođenje istrage se definiše kao sudska odluka koju su izdale ili odobrile pravosudne vlasti države članice da se preduzme jedna ili više posebnih istražnih radnji u drugoj državi članici u cilju prikupljanja dokaza. Evropski nalog može biti izdat i za prikupljanje dokaza koji se već nalaze u posedu nadležnih organa zamoljene države. Evropski nalog za sprovođenje istrage odnosi se na sve istražne radnje i prikupljanje dokaza u krivičnom postupku, ali obuhvata i upravne postupke koji imaju krivičnih elemenata i ispunjavaju jasno definisane kriterijume.

Izdavanje evropskog naloga za sprovođenje istrage može da zahteva i osumnjičeno ili okrivljeno lice, ili advokat u njihovo ime, a u skladu sa domaćim krivičnim postupkom i odgovarajućim pravima okrivljenog. Organ koji izdaje nalog može biti sudija, sud, istražni sudija, javni tužilac koji postupa u konkretnom predmetu, ili bilo koji drugi nadležan istražni organ prema propisima o krivičnom postupku države molilje.

Organ koji izdaje evropski nalog za sprovođenje istrage može da ga izda samo u slučaju da su ispunjeni određeni uslovi: izdavanje evropskog naloga za sprovođenje istrage je nužan i proporcionalan zahtev za konkretan predmet imajući u vidu prava osumnjičenog i okrivljenog, i ukoliko bi istražne radnje koje se zahtevaju evropskim nalogom za sprovođenje istrage mogle da se nalože pod istim uslovima u sličnom domaćem slučaju.

Uputstvom o evropskom nalogu za sprovođenje istrage predviđa se i saslušanje kao istražna radnja. Dve vrste saslušanja su uređene Uputstvom, i to saslušanje putem videokonferencije ili druge vrste audiovizuelnog prenosa i saslušanje putem telefonske konferencije.

Kada je u pitanju saslušanje putem videokonferencije ili druge vrste audiovizuelnog prenosa, moguće je da se lice nalazi na teritoriji države kojoj je upućen nalog i da je potrebno da bude saslušano kao svedok ili veštak. Država koja izdaje nalog može da zahteva saslušanje svedoka ili veštaka putem videokonferencije ili drugog audiovizuelnog prenosa. Takođe, evropski nalog za izvođenja dokaza može biti izdat i za saslušanja osumnjičenih ili okrivljenih.

Nakon sprovedenog saslušanja, organ koji je postupio pa nalogu će dostaviti zapisnik sa saslušanja u kojem su navedeni svi relevantni podaci uključujući datum i mesto saslušanja, identitet saslušane osobe, identitet i funkcije drugih učesnika saslušanja, položene zakletve i tehnički uslovi pod kojima je saslušanje obavljeno. Zapisnik je dužan da dostavi organ države koje postupa po zahtevu organu koji je izdao nalog.

Svaka država članica je dužna da u slučaju da osoba koja se sasluša odbije da svedoči ili da istinit iskaz preduzme mere neophodne da se obezbedi primena nacionalnog prava na isti način kao da se saslušanje odvija u okviru nacionalnog postupka.²⁰

Kada je u pitanju saslušanje putem telefonske konferencije, moguće je da se osoba nalazi na teritoriji jedne države članice EU i da je potrebno da bude saslušana kao svedok ili veštak u drugoj državi članici. Organ druge države članice koji je izdao nalog, može kada nije primereno ili moguće da se osoba koja treba da bude saslušana pojavi na njenoj teritoriji, izda evropski nalog za sprovođenje istrage za saslušanje svedoka ili veštaka putem telefonske konferencije.

3. Izazovi u upotrebi tehničkih sredstava u realizaciji evropskog naloga za sprovođenje istrage

Zaštita prava osumnjičenih i okrivljenih u krivičnom postupku, kao deo prava na pravično suđenje, predstavlja značajan element uzajamnog poverenja između država članica EU i deo je poverenja javnosti u oblast slobode, bezbednosti i pravde u skladu sa članom 67. Ugovora o funkcionisanju EU.

Pravo na pravično suđenje uređeno je članom 47 Povelje o osnovnim pravima EU, i obuhvata pravo na pravni savet, odbranu i zastupanje. Članom 48 Povelje detaljnije se uređuje pravo na odbranu okrivljenog. Za razliku od Evropske konvencije o ljudskim prava, Povelja o osnovnim pravima EU ne previđa minimalna prava okrivljenog. Član 6 Evropske konvencije o ljudskim prava navodi pet minimalnih prava koje uživa optuženo lice i koja je potrebno posmatrati kao posebne aspekte prava na pravično suđenje.²¹

Sud pravde EU tumači u svojim odlukama da pravo na odbranu osumnjičenog i okrivljenog zahteva određenu zaštitu kako bi navedena lica mogla delotvorno da koriste svoja prava.²² Kada je u pitanju prekogranična saradnja, Sud pravde EU je istakao da potreba za pojednostavljenom saradnjom ne može da vodi umanjenu zaštite prava na pravično suđenje, uključujući i prava na odbranu.²³

Tehnološke inovacije su proširile domašaj saslušanja i zahvaljujući modernim tehnologijama moguće je saslušati okrivljenog koji se nalazi na drugoj lokaciji. Upotreba tehnologije smanjuje troškove krivičnog postupka, ali ni na koji način ne sme da umanj procesna prava osumnjičenog i okrivljenog (Grio, 2014, 121).

20 Član 24(1)(6)(7) Uputstva 2014/41/EU o evropskom nalogu za sprovođenje istrage.

21 Predmet *Shulepov v. Russia*, predstavka broj 15435/03, presuda od 26. juna 2008, para. 31.

22 Predmet C-283/05, *ASML Netherlands BV v. Semiconductor Industry Services GmbH (SEMIS)*, presuda od 14. decembra 2006, para. 27.

23 Predmet C-14/07, *Ingenieurbüro Michael Weiss und Partner GbR v. Industrie – und Handelskammer Berlin*, presuda od 8. maja 2008, paras. 47-48.

Evropski sud za ljudska prava je još u predmetu *Zhukovskiy v. Ukraine*²⁴ zauzeo stav da videokonferencija kao moderna tehnologija predstavlja alternativni način za ispitivanje svedoka. Međutim, već u predmetu *Viola v. Italy*, Evropski sud za ljudska prava je u pogledu saslušanja okrivljenog koji se nalazi u pritvoru naveo da je neophodno da se poštuju standardi prava na pravično suđenje, i da tehnički problemi mogu uticati na poteškoće u prenosi slike i zvuka.²⁵ Imajući u vidu navedeni stav Evropskog suda za ljudska prava, iznenađuje sadržina Uputstva o evropskom nalogu za sprovođenje istrage koje ne sadrži odredbe o kvalitetu prenosa slike i zvuka, što u slučaju saslušanja osumnjičenog ili okrivljenog putem videokonferencije može uticati na kršenje prava na pravično suđenje iz člana 6 Evropske konvencije o ljudskim pravima.

Saslušanje osumnjičenog ili okrivljenog putem videokonferencije doprinosi skraćanju vremena potrebnog za saslušanje na licu mesta i rizike povezane sa transportom osumnjičenih i okrivljenih koji su lišeni slobode. Takođe, upotreba videokonferencije smanjuje broj odloženih saslušanja zbog nemogućnosti osumnjičenog ili okrivljenog da učestvuje u postupku.

Kada je u pitanju sprovođenje evropskog naloga za sprovođenje istrage putem tehničkih sredstava posebno se postavlja se pitanje zaštite prava osumnjičenog ili okrivljenog lica. U tom cilju potrebno je utvrditi osnove za odbijanje, posebno nedostatak prethodnog pristanka osumnjičenog ili okrivljenog da se saslušanje obavi putem videokonferencije, kao i neusaglašenost metoda videokonferencije sa osnovnim pravnim načelima države koja je izdala nalog.

Prilikom primene Uputstva o evropskom nalogu za sprovođenje istrage u nacionalno zakonodavstvo, neke države su predvidele da je saslušanje okrivljenog putem videokonferencije moguće samo uz njegov izričit pristanak i nedostatak saglasnosti predstavlja obavezni osnov za odbijanje postupanja po nalogu, dok su druge države bile blaže i predvidele u svojim propisima da nedostatak pristanka predstavlja samo mogućnost za odbijanje postupanja po nalogu.²⁶

Potrebno je istaći, da saslušanje putem videokonferencije, predviđeno članom 24 Uputstva, sadrži odredbe koje utiču na povećanje zaštite prava na odbranu. Tako je Uputstvom predviđeno da pravosudne vlasti države koja postupa po nalogu prisustvuju saslušanju i odgovorni su za poštovanje osnovnih načela prava države izvršenja.

Ključno pitanje je da li osumnjičeni ili okrivljen može delotvorno da koristi svoja procesna prava. Saslušanje osumnjičenog ili okrivljenog sa udaljene lokacije putem videokonferencije je drugačije nego saslušanje u tužilaštvu ili sudnici gde mu je omogućeno uvid u sva dešavanja tokom saslušanja, uključujući ponašanje svih učesnika i dinamiku postupka. Učešće u saslušanju sa udaljenje lokacije, čak i kada je dobra video veza i prenos slike se odvija u realnom vremenu, onemogućava osumnjičenog i okrivljenog da ima uvid u sva dokumenta, kao i u celokupnu debatu.

24 Predmet *Zhukovskiy v. Ukraine*, predstavka broj 31240/03, presuda od 3. marta 2011, para. 45.

25 Predmet *Marcello Viola v. Italy*, predstavka broj 45106/04, presuda od 5. oktobra 2006, paras. 67 and 74.

26 Više u: Joint Note of EUROJUST and European Judicial Network on the practical application of the European Investigation Order, June 2019.

Član 24 Uputstva o evropskom nalogu za sprovođenje istrage ne uređuje na detaljan način postupak saslušanja okrivljenog putem videokonferencije. Imajući u vidu navedeno ne sme se zaboraviti na probleme koji su povezani sa neodgovarajućom tehničkom opremom i mogućim problemima njenog funkcionisanja u praksi. S obzirom da se Evropski sud za ljudska prava izjašnjavao o mogućim problemima izazvanim poteškoćama u prenosu zvuka i slike, nije jasno zašto se Uputstvo ne sadrži posebne odredbe o kvalitetu tehničkih sredstava. Nedostatak uređenja ovog pitanja može dovesti do situacije da se saslušanje sprovede putem videokonferencije lošijeg kvaliteta, što bi imalo za posledicu kršenja prava na odbranu iz člana 6 Evropske konvencije o ljudskim pravima.

Glavni problem za primenu Uputstva i postupanje po evropskom nalogu za sprovođenje istrage predstavlja nedostatak minimalnih garancija zaštite prava osumnjičenih i okrivljenih koji se saslušavaju putem videokonferencije. Neophodno je da se Uputstvom urede pitanja kao što su pravo osumnjičenog i okrivljenog da sebe ne otkriva, a koje proističe iz člana 6 Evropske konvencije o ljudskim pravima, kao i pravo osumnjičenog i okrivljenog da ništa ne izjavljuju.²⁷ Iako se Evropski sud za ljudska prava nije izjašnjavao o kršenju prava u toku istrage u prekograničnim predmetima, potrebno je naglasiti da se garancije prava na pravično suđenje primenjuju na krivični postupak u celini, uključujući i predistražnu fazu.²⁸

Već neko vreme mogu se čuti zahtevi za efikasnijom i delotvornijom zaštitom prava okrivljenih u prekograničnim postupcima u kojima se koriste moderna tehnička sredstva. Imajući u vidu navedeno, član 24 bi trebalo da sadrži detaljne odredbe o pravima koje se garantuju osumnjičenom i okrivljenom tokom saslušanja putem videokonferencije.

U pogledu prava na odbranu ćutanjem, Evropski sud za ljudska prava se izjašnjavao da ovo procesno pravo predstavlja sastavni deo prava na pravično suđenje. Sadržina prava na odbranu ćutanjem obuhvata pravo da se ne odgovori na pitanja i zabranu da sudija negativno ocenjuje ćutanje okrivljenog. Evropski sud za ljudska prava je na stanovištu da uzimanje u obzir kao otežavajuće okolnosti činjenice da okrivljeni nije saradivao predstavlja kršenje prava na pravično suđenje.²⁹ Sudska praksa Evropskog suda za ljudska prava potvrđuje da se prilikom ocene da li je došlo do kršenja prava na pravično suđenje ocenjuje da li je postupak u celosti bio pravičan.³⁰ Imajući u vidu sve navedeno, članu 24 Uputstva nedostaje detaljno uređenje prava na odbranu ćutanjem kada se okrivljeni saslušava putem videokonferencije.

Takođe, u članu 24(2b) Uputstva ne uređuje se pitanje postupanja organa izvršenja kada se ustanovi da je došlo do kršenja osnovnih načela prava države izvršenja, odnosno koje mere organ izvršenja može i treba da preduzme. Organ izvršenja saslušanja bi mogao da obustavi ili odloži saslušanje, a tokom tog perioda bi organi obe države trebalo da se dogovore oko narednih koraka i kako je moguće da se sprovede saslušanje uz poštovanje prava osumnjičenog, odnosno okrivljenog.

27 Na ove nedostatke ukazala je i EU Agencija za osnovna prava u svom Mišljenju od 23. februara 2011. godine o predlogu evropskog naloga za sprovođenje istrage, posebno u pogledu pretpostavke nevinosti, prava okrivljenog da sebe ne otkrivi i prava na odbranu ćutanjem. Zabrinutost u pogledu procesnih prava okrivljenog i prava na odbranu EU Agencija za osnovna prava istakla je i u Mišljenju od 10. avgusta 2012. godine o evropskog nalogu za sprovođenje istrage. Mišljenje je dostupno na https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1490-FRA-Opinion-EIO-Directive-15022011.pdf

28 Predmet *Echeverri Rodriguez v The Netherlands*, predstavka broj 43286/98, presuda od 27. juna 2000.

29 Predmet *Averill v UK*, predstavka broj 36408/97, presuda od 6. juna 2000; predmet *Heaney and McGuinness v Ireland*, predstavka broj 34720/97, presuda od 21. decembra 2000. godine, para 58: „Sud... nalazi da briga za bezbednost i javni red na koje se Država oslanja ne mogu opravdati odredbu kojom bi se poništila sama suština prava podno- silaca na odbranu ćutanjem i prava da sebe ne otkriva zajemčenih članom 6 stav 1 Konvencije.“

30 Predmet *Mialhe v. France*, predstavka broj 18978/91, presuda od 26. septembra 1996, para. 43.

Nedostatak odredbi kojima se uređuje obaveza organa izvršenja da obezbedi pravnu pomoć licu koje se sasluša, predstavlja takođe jedan od problema za zaštitu prava okrivljenog, tako da je nužno da se predvidi obavezna pravna pomoć za sve istražne radnje koje se preduzimaju na osnovu evropskog naloga za sprovođenje istrage (Ruso, 2017, 194).

4. Zaključak

Usvajanje evropskog naloga za sprovođenje istrage predstavljalo je značajan korak u pravcu unapređenja prekogranične saradnje u krivičnim stvarima u Evropskoj uniji. Cilj donošenja evropskog naloga je da se olakša i ubrza saradnja između država članica EU u prikupljanju dokaza u krivičnim predmetima, kao i da se donese jedinstveni akt kojim će ovo pitanje biti uređeno. Instrument ima široku primenu i primenjuje se na jednu ili više istražnih radnji čiji cilj je prikupljanje dokaza, kao i za dostavljanje dokaza koji se već nalaze u posedu nadležnih organa države kojoj je nalog upućen. Kao i drugi pravni akti koji su zasnovani na uzajamnom priznanju, ni Uputstvom o evropskom nalogu za sprovođenje istrage ne vrši se usklađivanje materijalnog i procesnog krivičnog prava država članica, već se samo uspostavlja harmonizovan sistem pravosudne saradnje u krivičnim stvarima, što dovodi do dilema i problema u primeni.

Analizom odredbi Uputstva o evropskom nalogu za sprovođenje istrage ukazano je na ključna pitanja koja su se otvorila unošenjem Uputstva u nacionalna zakonodavstva država članica. Neka od pitanja su posledica pravnih praznina, a neka nedovoljno preciznih odredbi. Posebna pažnja posvećena je saslušanju okrivljenog putem videokonferencije. Upotreba tehničkih sredstava u krivičnom postupku je različito uređena u državama članicama, što može uticati na postupanje po nalogu. Takođe, stepen tehnološke opremljenosti je različit od države do države, što može uticati na prenos zvuka i slike, a samim tim i na ostvarivanje prava na pravično suđenje. Iako se Evropski sud za ljudska prava izjašnjavao po ovom pitanju i ukazao na kršenje prava na pravično suđenje ukoliko je prenos zvuka i slike loš, evropski zakonodavac je ovo pitanje ostavio otvorenim.

Kada je u pitanju pravo na odbranu i procesna prava osumnjičenih i okrivljenih, kritične oblasti koje potrebno urediti u budućnosti su pitanje pretpostavke nevinosti, prava na pravnu pomoć, kao i pravo na odbranu ćutanjem, kako bi se izbeglo narušavanje načela uzajamnog priznanja i uzajamnog poverenja.

Reference:

1. Bejatović, S. (2012). Međunarodna krivičnopravna saradnja kao instrument efikasnosti otkrivanja i dokazivanja krivičnih dela s međunarodnim obeležjem. U: Ćirić, J., & Bejatović, S., (ur.). *Evropske integracije i međunarodna krivičnopravna saradnja*. Beograd: Institut za uporedno pravo, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, 33-53;
2. Belfiore, R. (2015) The European Investigation Order in Criminal Matters: Developments in Evidence-gathering across the EU. *European Criminal Law Review*. 5(3), 312-324.
3. Grió, A. (2014). The Defendant's Rights in the Hearing by Videoconference. In: Ruggeri, S. (ed.). *Transnational Evidence and Multicultural Inquiries in Europe*. Springer International Publishing 119-127;
4. Gless, S. (2006) Free movement of evidence in Europe. In: *El derecho procesal penal en la Union Europea*. Madrid, 121-130;
5. Fichera, M., (2011). The implementation of the European Arrest Warrant in the European Union: law, policy and practice. Cambridge: Intersentia;
6. Klimek, L. (2017). Mutual Recognition of Judicial Decisions in European Criminal Law. Springer International Publishing;
7. Klip A., (2012) *European Criminal Law – An integrative Approach*. Cambridge: Intersentia.
8. Mitsilegas, V. (2006a). The Constitutional Implications of Mutual Recognition in Criminal Matters in the EU. *Common Market Law Review*. 43(5), 1277-1311;
9. Mitsilegas, V. (2006b). Trust-building measures in the European judicial area in criminal matters: issues of competence, legitimacy and inter-institutional balance. In: Balzaq T, Carrera S (eds) *Security versus freedom? A challenge for Europe's future*, Ashgate, Aldershot, 280–289;
10. Mitsilegas, V. (2016). EU Criminal Law after Lisbon. Oxford: Hart Publishing;
11. Mangiaracina, A., (2014). A new and controversial scenario in the gathering of evidence at the European level: the proposal for a directive on the European investigation order, *Utrecht Law Review*, 10(1), 113-133č
12. Ruso, I. (2017). The enforcement of the investigative measures based on the European investigative order in criminal matters. Comparative examination related to the Romanian law. Critical opinion and *lege ferenda* proposals. *Juridical Tribune*. 7(1). 179-197;
13. Satzger, H., (2019) Is mutual recognition a viable general path for cooperation? *New Journal of European Criminal Law*, 10(1), 44-56.
14. Suominen, A., (2011). The Principle of Mutual Recognition in Cooperation in Criminal Matters. Intersentia;

-
15. Vermeulen, G., (2011) Free gathering and movement of evidence in criminal matters in the EU: Thinking beyond borders, striving for balance, in search of coherence, Antwerpen: Maklu;
 16. Vermeulen, G., De Bondt, W., & Van Damme, Y., (2010). EU cross-border gathering and use of evidence in criminal matters: Towards mutual recognition of investigative measures and free movement of evidence?. Antwerpen: Maklu.
 17. Willems, A. (2021). The Principle of Mutual Trust in EU Criminal Law. Oxford: Hart Publishing.